

образцы 'W5 61/8 Ro-92', 'Doches', 'Oleane', 'Symfonia'). Высота растений поступивших форм льна масличного не превышала 77 см. Отмечены образцы, представляющие интерес для селекции на низкорослость ['Symfonia' (48 см), 'Кивика', 'Циан', 'Altes' (52 см), 'Эврика', 'Пенджаб' (54 см)]. Продуктивность семян высеваемых образцов составляла от 36,4 г/дел до 120,4 г/дел.

Среди поступивших сортообразцов выделены крупносемянные ('Эврика', 'Doches') и желтосемянные формы ('Ottawa', 'L. Soil'), которые представляют интерес и могут вовлекаться в селекционный процесс в качестве исходного материала. Изучение данных генотипов более детально будет проведено в последующие годы. Проведенная предварительная оценка образцов интродукции льна масличного по основным хозяйственно-ценным признакам позволила выделить перспективные источники для включения их в питомник изучения коллекционного материала с 2017 года в условиях Республики Беларусь.

Так как одной из основных задач современной селекции льна масличного является отбор генотипов, более приспособленных к условиям той или иной агроклиматической зоны и характеризующихся рядом биологических и морфологических черт, процесс интродукции, являясь основным из путей обогащения генофонда культуры и позволяющий решать теоретические и практические задачи подбора материала для создания отечественных сортов с ценными хозяйственными признаками, имеет огромное значение.

УДК 338.43:633.85

Києнко З. Б., Хоменко Т. М., Джулай Н. П.

Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Генерала Родимцева, 15, м. Київ, 03041, Україна, e-mail: Tatiana_7@i.ua

НАЯВНІ СОРТОВІ РЕСУРСИ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Державну кваліфікаційну експертизу сортів рослин можна вважати підсумковим етапом селекційного процесу, в якому поєднані робота селекціонерів, заявників, спеціалістів Українського інституту експертизи сортів рослин та компетентного органу – Міністерства аграрної політики та продовольства України. Саме науковий підхід, високий кваліфікаційний рівень та особлива відповідальність дозволяють виділяти кращі селекційні форми (сорти, гібриди, лінії, популяції). Нові та перспективні сорти отримують офіційне визнання за їх перевагу відповідно до урожайності сортів, що пройшли державну реєстрацію за п'ять попередніх років, за кількістю чи якістю отриманої продукції або за агрономічними показниками рослин, включаючи стійкість проти захворювань і шкідників, та іншими важливими ознаками зумовили значне збільшення та оновлення сортових ресурсів України.

Структура Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні включає 12 груп культур. На сьогоднішній день загальна кількість сортів Реєстру становить 9612 і група олійних та прядивних культур за

Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку

кількістю сортів займає 3 місце. Вона нараховує 2065 сортів, що становить 21 % від загальної кількості. Група олійні та прядивні культури нараховує 20 ботанічних таксонів, серед яких перше місце посідає соняшник однорічний (1381 сортів, або 67 % від загальної кількості). Друге місце займає ріпак озимий (331 сорт, або 16 %). На третьому місці соя культурна (197 сортів, або 10 %) і четверте місце – ріпак ярий (72 сорти, або 3 %).

Серед олійних розрізняють культури, які вирощують виключно для виробництва олії (соняшник, рицина, ріпак, кунжут, гірчиця, рижій, льон олійний, мак тощо) і рослини комплексного використання, з яких олію отримують як побічний продукт у процесі переробки (бавовник, соя, льон-довгунець, коноплі, арахіс та ін.). Олія має велике народногосподарське значення адже у натуральному вигляді її споживають як цінний продукт харчування, а також широко використовують у текстильній, лакофарбовій, парфумерній та інших галузях промисловості. Крім того олійні культури та продукти їхньої переробки – цінний високобілковий корм для сільськогосподарських тварин. Більшість олійних культур є добрими медоносами. Насіння олійних культур містить значну кількість олії: соняшник – 29,0–56,9 %, рицина – 47,2–58,2 %, ріпак озимий – 45,0–49,6 %, насіння льону – 30,0–47,8 %, соя – 15,5–24,5 %.

Олійні культури вирощують майже в усіх країнах світу, проте у кожній країні є своя провідна олійна культура. В Україні такою культурою є соняшник, у США – соя, у Канаді – льон олійний, у Англії та Індії – ріпак, у Азії і Африці – арахіс. Соя, арахіс, ріпак, льон олійний, соняшник і кунжут займають найбільші посівні площі у світі. Світова посівна площа олійних культур, включаючи сою, становить понад 100 млн га, а світове виробництво олій – близько 70 млн т.

Генетична різноманітність сортів та гібридів олійних та прядивних культур, занесених до Державного реєстру, мають походження з 27 країн світу і є «скарбницею» господарсько-цінних ознак. Частка сортів іноземної селекції становить 68 %, вітчизняної – 32 % (653 сорти). Серед найбільших заявників можна відзначити Францію – 552 сорти або 27 %, Сербію і Чорногорію – 172 сорти або 8 %, Німеччину – 154 або 7 %, Швейцарію – 148 сортів або 7 %, США – 105 сортів або 5 % та ін.

Україна за обсягом виробництва олії займає одне з провідних місць у Європі. Більше 70 % українського сільськогосподарського експорту формують три товарних групи – зернові культури, насіння олійних і соняшникова олія. Посівні площі олійних культур у нашій державі сягають 1,8 млн га. Близько 96 % усіх олійних культур займає соняшник. На відносно невеликих площах вирощують ріпак озимий, рицину, мак олійний, льон олійний, рижій ярий та ін.

Занесені до Реєстру гібриди та батьківські компоненти соняшнику однорічного мають походження з 23 країн (1381 сортів), з них 13 країн ЄС (644 сорти). Сорти вітчизняної селекції становлять лише 28 % або 382 сорти. Всього зареєстровано станом на початок 2017 року 197 сортів сої, серед яких 120 сортів або 61 % – сорти вітчизняної селекції.

Серед сортів ріпаку озимого, занесених до Державного реєстру, вітчизняній селекції належить лише 54 сорти або 16 %, а ріпаку ярого – 16 сортів, що становить 25 %.

У зв'язку зі значною мінливістю погодних умов упродовж останніх років і прогнозами фахівців основне місце у виробництві повинні займати високоадаптивні сорти та гібриди, стійкі проти посухи і стресових підвищень температури, а також витривалі до значних коливань температури і вологозабезпеченості впродовж вегетаційного періоду.

Постійне поліпшення якісного складу нових сортів та гібридів у Державному реєстрі дає можливість виробникам вибирати гібриди з високим потенціалом урожайності, адаптивності до конкретних ґрунтово-кліматичних зон та стійких проти збудників хвороб та шкідників.

Для формування стабільно високих врожаїв необхідно повне забезпечення товаровиробників рослинницької продукції високоякісним насінням зареєстрованих і перспективних сортів і гібридів сільськогосподарських культур в обсягах, достатніх для проведення сортооновлення та сортозміни, формування Державного резервного насінневого фонду та створення виробниками насіння власних насінневих страхових і перехідних фондів. Тому основним принципом у формуванні Державного реєстру є реєстрація саме таких сортів та гібридів. Щорічно виробникам усіх форм власності Державний реєстр рослин, придатних для поширення в Україні рекомендує високоінтенсивні, інтенсивні, пластичні сорти і гібриди олійних культур, які мають високий потенціал урожайності та адаптовані до конкретних ґрунтово-кліматичних умов.

УДК 633.11:631.527:630*946.3

Кір'ян В. М., Вискуб Р. С.

Устимівська дослідна станція рослинництва, вул. Академіка Вавилова, 15,
с. Устимівка, Глобинський р-н, Полтавська обл., 39074, Україна, e-mail: udsr@ukr.net

МОБІЛІЗАЦІЯ ГЕНОФОНДУ ПШЕНИЦІ В УСТИМІВСЬКІЙ ДОСЛІДНІЙ СТАНЦІЇ РОСЛИНИЦТВА

Успіх селекційної роботи багато в чому залежить від залучення та використання вихідного матеріалу з найкращими показниками господарсько-цінних ознак. Устимівська дослідна станція рослинництва (УДСР) як підрозділ Національного центру генетичних ресурсів рослин України (НЦГРРУ) бере участь у формуванні, вивченні та збереженні генофонду сільськогосподарських рослин, зокрема пшениці.

Колекція пшениці дослідної станції налічує 4240 зразків м'якої пшениці (4128 шт. – озимі форми, 112 шт. – ярі), 108 зразків твердої пшениці (60 шт. – озимі, 48 шт. – ярі), 108 зразків малопоширених видів пшениць (41 шт. – озимі, 67 шт. – ярі), 9 зразків пшеничних амфідиплоїдів (5 шт. – озимі, 4 шт. – ярі). В колекції також знаходиться 45 зразків дикого родича пшениці – *Aegilops L.* і один зразок – *Dasypyrum villosum* (Coss et. Dur.) Borb.) (озимі

Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку